

Ajankohtaista

Tutkijaseminaari Cygnaeuksen hengessä Helsingin yliopiston Viikin normaalikoululla

Petteri Hansen

Suomen kansakoulun isän, Uno Cygnaeuksen syntymästä on tänä vuonna tullut kuluneeksi 200 vuotta. Juhlavuoden kunniaksi Suomen Kouluhistoriallinen Seura, Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos sekä Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulu järjestivät keskiviikkona 21.4.2010 päivän mittaisen Cygnaeus-seminaarin Viikin normaalikoululla. Päivä oli jaettu kahteen osaan. Aamupäiväksi ajoitetun koulu- ja kasvatushistorian tutkijoiden tapaamisen teemana oli opettajankoulutus ja opettajuus. Iltapäivällä yleisöseminaarissa keskustelu sivusi laajemminkin koulutusta ja kasvatusta.

Aamupäivän tilaisuuden avasi professori Jukka Rantala Helsingin yliopistosta. Avauspuheessaan Rantala loi katsauksen kasvatuksen historian yliopisto-opetuksen lähimenneisyyteen, nykytilaan ja tulevaisuuteen. Rantala lähti katsauksessaan liikkeelle palauttamalla mieliin viiden vuoden takaisin tilanteen, jolloin kasvatushistoriallisen tutkimuksen tulevaisuusskenaariot näyttivät synkiltä. Yliopistomaailmassa alan oppituolin menetys ja virkojen vähyys ennustivat vakavia ongelmia kasvatuksen historian tutkielmien ohjaukselle ja siten myös koko tutkimusalan jatkuvuudelle. Lisäksi alan tutkimuskentän eriytyminen eri tason julkaisuksi ja eri foorumeille uhkasi lyödä leimansa alan tutkimukseen, mutta myös eristää alan harrastajia ja tutkijoita toisistaan.

Nykyhetkessä Rantala kuitenkin väitti näkyvän lukuisia myönteisiä merkkejä. Yhtenä esimerkkinä hän nosti esille kasvatuksen historian verkoston synnyn. Verkosto on ollut osaltaan vahvistamassa alan tutkijoiden, harrastajien ja opiskelijoiden verkostoitumista niin kasvatustien Kasvatuksen historian päivillä kuin myös virtuaalisesti virtuaalisen oppimisympäristön muodossa. Myös tutkimustoiminnassa on ollut havaittavissa selviä piristymisen merkkejä: Kasvatuksen historian verkoston jo neljättä vuotta julkaisema moni- ja poikkitieteellinen *Kasvatus & Aika* -verkkojournaali näyttäisi tavoittaneen ja keränneen eri alojen tutkijoita yhteiselle foorumille. Tulevaisuudessa tulisi Rantalan mukaan panostaa edelleen alan toimijoiden yhdistämiseen ja historiallis-yhteiskunnallisen aineksen vahvistamiseen kasvatustieteiden tutkimusvaatimuksissa.

Tutkijatapaamisen ensimmäinen esitys kysyi, ”Onko nykyinen opettajankoulutus hylännyt Cygnaeuksen ajatukset?” Dosentti Jari Salminen ja FT Janne Säntti Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitokselta esittelevät käynnistymässä olevaa opettajankoulutuksen lähihistoriaan puretuvaa tutkimushanketta. Salminen ja Säntti tarkastelivat tilastojen ja teoreettisten jäsennysten valossa opettajankoulutuksessa kolmenkymmenen vuoden aikana tapahtunutta akatemisoitumisprosessia, joka näyttäytyy maisteritason luokanopettajakoulutuksen ”livahtamisessa” yliopistoon, opettajankouluttajien opillisen tason nopeana kohoamisena, ryhmä- ja kontaktiopetuksen korvautumisella omatoimisella opiskelulla, opintotavoitteiden paisumisella sekä koko opettajankoulutuksen kiinnittymisellä tiedejärjestelmän käytänteisiin ja puhetapeihin. Sitä vastoin opettajankoulutus tuntuu unohtaneen tulevien opettajien kouluissa kohtaamat käytännön haasteet. Esitelmän pitäjät penäsivätkin opettajankoulutukselta ja siihen kohdistuvalta tutkimukselta täsmällisempää otetta ja konkreettisempia toimia sen suhteen, miten teoria ja käytäntö saataisiin vastaisuudessa kytkeytyksi kiinteämmin osaksi toisiaan.

Emeritusprofessori Pertti Kansaselta oli pyydetty kommenttipuheenvuoro Salmisen ja Sántin alustukseen. Kansanen totesikin lähihistorian osalta yhtyvän Salmisen ja Sántin huomioihin. Hän kuitenkin esitti myös muutamia täsmennyksiä siihen, miten ja miksi tiedeperustaisuus tulisi edelleen nähdä suomalaisen opettajankoulutuksen perustana. Ensinäkin Kansanen kiinnitti Salmisen ja Sántin tavoin huomiota tutkivan opettajan käsitteeseen, jota tulisi hänen mukaansa tarkastella erityistä tiedepoliittista keskustelua vasten. Kansanen mukaan tutkiva opettaja viittaa enemmän ajatukseen työtään reflektovasta, ei niinkään työtään tieteellisesti tutkivasta opettajasta. Toisekseen Kansanen esitti retorisen kysymyksen siitä, mikä voisi olla tällaiselle opettajan toimintaa ohjaavalle ajattelulle tiedettä parempi perusta. Puheenvuoronsa lopussa Kansanen pohti kysymystä, miltä osin nykyinen opettajankoulutus on hylännyt Cygnaeuksen ajatukset. Koulutuksen sisällöt ovat Kansanen mukaan pitkälti muuttuneet, mutta hän silti nosti esille useita periaatteita, jotka ovat säilyneet samankaltaisina Cygnaeuksen ajoista lähtien. Tällaisia ovat hänen mukaansa esimerkiksi pääsykokeet, harjoittelukoulut osana järjestelmää, lastentarha ja seimi -ajatus, käsityön opettaminen seminaareissa, yhteisseminaariajatus sekä opiskelijoille ilmainen opetus.

Kansanen puheenvuoron jälkeen käytiin yleisökeskustelua siitä, miltä osin Cygnaeuksen muotoilemat sisällöt ja ihanteet ovat käännettävissä nykyaikaan. Eräänlaisena yhteenvetona keskustelusta voidaan todeta se, että useiden kommentoijien mielestä Cygnaeuksen ajatukset on suhteutettava samanaikaisesti paitsi hänen omaan aikaansa myös 1800-luvun lopulla käynnistyneeseen yhteiskunnan nopeaan muutokseen. Cygnaeuksen ajattelua ei tulisi näin tarkastella tärkeiden kasvatuskysymysten osalta niinkään puolesta-vastaan-asetelmana vaan pikemminkin sekä-että-näkökulmasta; yhtäältä Cygnaeus korosti kasvatustarkastelussaan uskonnon roolia ja oli opettajaseminaarin johtajana järjestämässä koulutusta tarkasti valvottuihin nais- ja miesosastoihin. Toisaalta laajemmalla historiallisella perspektiivillä hän oli samanaikaisesti ensimmäisten joukossa luomassa yhteisseminaaria sekä osaltaan irrottamassa koulutusjärjestelmää kirkon piiristä.

Tutkijaseminaarin toisessa osassa keskityttiin pohtimaan, onko cygnaeuslaiselle kutsumusopettajalle tänä päivänä kysyntää. Työterveyslaitoksen tutkijan VM Erkki Anttilan aihetta käsittelevä esitys pohjautui laajempaan ”Ideaalityöntekijää muovaamassa 1900–2010” -tutkimushankkeeseen, jossa tarkastellaan yhteiskunnallisten muutosten vaikutuksia suomalaisten työntekijöiden ja toimihenkilöiden työntekijäihanteisiin. Esityksessään Anttilan keskittyi tarkastelemaan, miten opettajaideaalit ovat näkyneet eri aikoina (1939, 1979, 1989) opettajien ammattilehdessä. Anttilan esityksessä välittyi ajatus opettajien kokeman stressin johtuneen 1900-luvun alkupuolella näiden suojattomuudesta lähiyhteisönsä ahtaita ideaaleja ja käyttäytymismuotteja vastaan. Avuksi stressinhallintaan esitettiin opettajien välisiä avioliittoja ”työnohjaussuhteina” ja kesäloman mahdollistamaa maisemanvaihtoa. Vuosisadan lopulle tultaessa opettajan yli-ihmisen ideaali on siinä määrin lieventynyt, että opettaja voi kuvata jo suhteellisen vapautuneesti esimerkiksi omaa työuupumustaan.

Pyydytyssä kommenttipuheenvuorossa espoolainen rehtori KT Martti Hellström lähestyi kutsumusopettajuutta pohtimalla, miten kutsumus ja kutsumuksellisuus voitaisiin ymmärtää opettajan voimavarana. Hellströmin mielestä kutsumusopettajuutta tarvitaan 2000-luvulla, mutta samalla hän peräänkuulutti kutsumuksen ymmärtämistä paitsi intohimona ja lahjana opettamiseen, myös uhrautuvana suhtautumisena opettajan tehtävän hoitoon.

Kutsumusopettajuudesta keskusteltiin vilkkaasti alustuksen ja kommenttipuheenvuoron jälkeen. Sari Vesikansan mielestä työ ei saisi olla kärsimystä, vaan opettajilla tulisi olla

kyky käsitellä ongelmia. Vesikansa painotti erityisesti sitä, että koulutuksen tulisi antaa valmiuksia kohdata opettajuuteen liittyvä emotionaalisen työn osuus. Pentti Kansasen mielestä kutsumuksella on erityinen sosiaalinen ulottuvuus, joka tulisi pystyä ottamaan huomioon myös opettajankoulutuksen pääsykokeissa. Janne Sääntti puolestaan mietti, millaista opettajuutta opettajankoulutus voi ylittää tuottaessa aikana, jolloin kutsumuksesta on tehty yksilöllinen projekti. Vastaavasti luokanopettaja Antti Rajala kyseenalaisti ajatuksen uhrautuvan opettajuuden kestävydestä pidemmällä aikajaksolla. Tiivistetysti keskusteluun osallistujat tuntuivat jakavan mielipiteen siitä, että opettajien perus- ja täydennyskoulutusta tulisi vastaisuudessa kehittää siihen suuntaan, että se antaisi opettajille sekä realistisemmän kuvan tulevasta työstä että myös parempia valmiuksia kohdata niitä moninaisia haasteita, joita opettajantyö sisältää.

KM Petteri Hansen työskentelee Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella tohtorikoulutettavana.